

Het klimaat zijn wij

Van Jonathan Safran Foer verscheen eveneens
bij Ambo|Anthos uitgevers

Alles is verlicht
Extreem luid & ongelooflijk dichtbij
Dieren eten
Hier ben ik

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos uitgevers via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Jonathan Safran Foer

Het klimaat zijn wij

De wereld redden
begint bij het ontbijt

Vertaald door
Patty Adelaar

Ambo|Anthos
Amsterdam

VERANTWOORDING CITATEN

- p. 77-78: 'Raising My Child in a Doomed World'. Roy Scranton,
The New York Times. © 2018 The New York Times.
- p. 146-147: 'Learning How to Die in the Anthropocene'. Roy Scranton,
The New York Times. © 2013 The New York Times.

ISBN 978 90 263 4477 0

© 2019 Jonathan Safran Foer

© 2019 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos uitgevers,

Amsterdam en Patty Adelaar

Oorspronkelijke titel *We Are the Weather*.

Saving the Planet Begins at Breakfast

Oorspronkelijke uitgever Farrar, Straus & Giroux

Omslagontwerp Roald Triebels, Amsterdam

Omslagillustratie © Shutterstock/Roald Triebels

Foto auteur © Jeff Mermelstein

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Voor Sasha en Cy, Sadie en Theo, Leo en Bea

Inhoud

- I Niet te geloven 9
- II Hoe voorkomen we een grote uitstervingsgolf? 81
- III Ons enige thuis 109
- IV Discussie met de ziel 151
- V Meer leven 193

Bijlage: 14,5 procent / 51 procent 237

Noten 247

Bibliografie 257

Dankbetuiging 279

I

NIET TE GELOVEN

The Book of Endings

De oudste zelfmoordbrief werd ongeveer vierduizend jaar geleden geschreven in het oude Egypte.¹ De oorspronkelijke vertaler ervan gaf het de titel: ‘Discussie met de ziel van iemand die het leven moe is’. De eerste zin luidt: ‘Ik opende mijn mond tegen mijn ziel, zodat ik antwoord kon geven op wat ze zei.’² In een afwisseling van proza, dialogen en poëzie probeert iemand daarna zijn ziel over te halen met zelfmoord in te stemmen.

Ik kwam die brief tegen in *The Book of Endings*, een collectie feiten en anekdotes met onder meer de doodswensen van Vergilius en Houdini, treurdichten op de dodo en de eunuch, en uitleg over fossielen, de elektrische stoel en het bewust ontwerpen van producten met een beperkte levensduur. Ik was niet speciaal een zwartgalig kind, maar dat morbide boek sleepte ik jarenlang met me mee.

Uit *The Book of Endings* kwam ik ook te weten dat ik bij elke inademing moleculen binnenkrijg uit de laatste ademtocht van Julius Caesar. Dat vond ik een spannende gedachte – de magische verdichting van tijd en ruimte, de overbrugging tussen de geschiedenis en mijn leven waarin ik herfstbladeren bijeenharkte in Washington D.C. en primitieve videogames speelde.

De implicaties ervan waren bijna niet te bevatten. Als ik zojuist de laatste adem van Caesar had ingeademd (‘Et tu, Brute?’), dan moet ik ook die van Beethoven hebben ingeademd (‘Ik zal in de hemel kunnen horen.’) en die van Darwin (‘Ik ben niet in het minst bang

om dood te gaan.').³ En die van Franklin Delano Roosevelt en Rosa Parks, en van Elvis en van de Pilgrim Fathers en de oorspronkelijke bewoners van Amerika die aanwezig waren bij de eerste Thanksgiving Day-maaltijd, en van de schrijver van de eerste zelfmoordbrief en zelfs van de grootvader die ik nooit gekend heb. Omdat ik nu eenmaal afstam van overlevers, stelde ik me voor hoe de laatste adem van Hitler was opgestegen door het drie meter dikke betonnen dak van de Führerbunker en tien meter Duitse aarde en de vertrapte rozen van de Rijkskanselarij, daarna het westelijke front doorbrak, de Atlantische Oceaan overstak en veertig jaar onderweg was geweest naar het raam van mijn kinderslaapkamer op de tweede verdieping, waar hij mij zou vullen als een herdenkingsballon.

En als ik hun laatste adem had ingeademd, zou ik ook hun éérste adem hebben geïnhaleerd, en elke adem daartussenin. En elke ademtocht van iedereen. En niet alleen van mensen, maar ook van alle andere dieren: de woestijnrat van mijn klas die was doodgegaan toen ik thuis voor hem zorgde, de nog warme kippen die mijn grootmoeder in Polen had geplukt, de laatste adem van de laatste trekduif. Met elke inademing nam ik het verhaal van leven en dood op aarde in me op. Die gedachte gaf me een overkoepelende blik op de geschiedenis als een uitgestrekt web dat uit één draad was geweven. Toen Neil Armstrong zijn laars op het maanoppervlak zette en 'Een kleine stap voor een mens...' zei, stuurde hij via het polycarbonaat van zijn ruimtnehelmvizier, in een wereld zonder geluid, moleculen mee van het 'Eureka!' dat Archimedes uitriep toen hij naakt door de straten van het oude Syracuse rende omdat hij zojuist had ontdekt dat het badwater dat door zijn lichaam werd verplaatst gelijk was aan het gewicht van zijn lichaam. (Armstrong zou die laars op de maan achterlaten als tegenwicht voor de maanstenen die hij mee terugnam.)⁴ Toen Alex, de Afrikaanse grijze papegaai die getraind was om op het niveau van een vijfjarig kind te converseren, zijn laatste woorden sprak: 'Het ga je goed, tot morgen. Ik hou van je,'⁵ ademde hij ook het gehijg uit van de sledehonden die Roald Amundsen voorttrokken over de ijsvlaktes die sindsdien zijn ge-

smolten, en de kreten van de exotische beesten die naar het Colosseum waren gebracht om door gladiatoren afgeslacht te worden. Dat ook ik in dat alles een plaats had – dat ik niet aan mijn plaats in dat alles kon ontkomen – vond ik nog het wonderlijkst van alles.

Het einde van Caesar was ook een begin: een van de eerste opgetekende autopsies werd op hem uitgevoerd, waardoor we weten dat hij drieëntwintig keer werd gestoken. De ijzeren dolken zijn er niet meer. Zijn bloed doordrenkte toga is er niet meer. De Curia Pompei, waarin hij werd vermoord, is er niet meer, en van de metropool waarin deze stond resteren alleen nog ruïnes. Het Romeinse Rijk, dat ooit 5 miljoen vierkante kilometer besloeg en meer dan 20 procent van de wereldbevolking omvatte, en waarvan het verdwijnen even onvoorstelbaar was als dat van de planeet zelf, is er niet meer.⁶

Het is moeilijk om een vluchtiger artefact van een beschaving te vinden dan een ademtocht. Maar het is onmogelijk om er een te vinden dat blijvender is.

Hoewel ik me er zoveel van herinner, bestaat *The Book of Endings* niet. Toen ik probeerde het terug te vinden, vond ik in plaats daarvan Panati's *Extraordinary Endings of Practically Everything and Everybody*, dat uitkwam toen ik twaalf was. Daarin staan de verhalen over Houdini, fossielen en allerlei andere dingen die ik me herinnerde, maar er staat niets in over de laatste adem van Caesar en ook geen 'Discussie met de ziel', die ik ergens anders zal zijn tegengekomen. Die kleine verschillen zaten me dwars, niet omdat ze op zichzelf belangrijk waren, maar omdat mijn herinneringen eraan zo scherp waren.

Het werd nog verwarrender toen ik onderzoek deed naar de eerste zelfmoordbrieven nadacht over de titel ervan, over het feit dat de brief überhaupt een titel had. Dat wij ons iets verkeerd herinneren is al verontrustend genoeg, maar het vooruitzicht dat wij verkeerd herinnerd worden door de mensen na ons is wel heel erg beangstigend. Het is niet bekend of de schrijver van die zelfmoordbrief zichzelf inderdaad van het leven heeft beroofd. 'Ik opende mijn mond tegen mijn ziel,' schrijft hij in het begin. Maar de ziel heeft het laat-

ste woord en dringt er bij de man op aan 'aan het leven vast te houden'. We weten niet hoe de man daarop heeft gereageerd. Het is best mogelijk dat zijn discussie met de ziel eindigde met een keuze vóór het leven en dat de laatste adem van de schrijver werd uitgesteld. Misschien onthulde een confrontatie met de dood het meest overtuigende argument om verder te leven. Een zelfmoordbrieflijkt nergens sterker op dan op het tegendeel ervan.

Geen opoffering

Tijdens de Tweede Wereldoorlog deden Amerikanen in steden aan de oostkust alle lichten uit als het donker werd. Zelf liepen ze niet direct gevaar; het doel van de verduistering was te voorkomen dat Duitse onderzeeërs door het achtergrondlicht van de steden schepen die de haven verlieten konden zien en vernietigen.⁷

Naarmate de oorlog vorderde werd nachtelijke verduistering gangbaar in alle steden van het land, ook als ze ver van de kust lagen, om burgers bij een conflict te betrekken waarvan de gruwelen buiten het zicht waren, maar dat voor een overwinning collectieve inzet nodig had. De Amerikanen aan het thuisfront moesten eraan herinnerd worden dat het leven zoals zij dat kenden vernietigd kon worden en verduistering was een van de manieren om licht te werpen op die dreiging. Piloten van de burgerluchtvaart werden aangemoedigd om het luchtruim boven het Midwesten te doorzoeken op vijandige luchtvaartuigen, ook al kon in die tijd geen enkel Duits gevechtsvliegtuig zo ver komen. Solidariteit was een belangrijke eigenschap, zelfs als dergelijke gebaren dwaas zouden zijn geweest – zelfmoord zouden zijn geweest – als dat het enige was geweest dat gedaan werd.

De Tweede Wereldoorlog had niet gewonnen kunnen worden zonder de acties van het thuisfront, die zowel een psychologische als een tastbare invloed hadden: gewone mensen die hun krachten bundelden ter wille van het hogere doel. Tijdens de oorlog nam de

productiviteit van de industrie met 96 procent toe. Liberty-vrachtschepen waarvan de bouw aan het begin van de oorlog acht maanden duurde werden binnen enkele weken voltooid. De SS Robert E. Peary – een Liberty-vrachtschip dat was samengesteld uit 250.000 onderdelen en bijna 6,5 miljoen kilo woog – werd in vierenhalve dag in elkaar gezet.⁸ In 1942 waren bedrijven die aanvankelijk auto's, koelkasten, metaal kantoormeubilair en wasmachines hadden gemaakt overgestapt op de productie van militair materieel. Lingeriefabrieken gingen camouflagenetten maken, telmachines kregen een tweede leven als pistool en op longen lijkende stofzuigerzakken werden getransplanteerd op het frame van gasmaskers.⁹ Gepensioneerden, vrouwen en studenten traden toe tot de beroepsbevolking – veel staten veranderden hun arbeidswetten zodat ook tieners mochten werken.¹⁰ Alledaagse producten als rubber, conservenblikken, aluminiumfolie en timmerhout werden ingezameld om hergebruikt te worden in de oorlogvoering. De bijdrage van Hollywoodstudio's bestond uit het produceren van bioscoopjournaals, antifascistische speelfilms en patriotische animatiefilms. Beroemdheden propageerden het kopen van oorlogsaandelen en sommigen, zoals Julia Child, werden spion.¹¹

Het Congres verhoogde de belastinggrondslag door de ondergrens van het belastbare inkomen te verlagen en individuele ontheffingen en aftrekposten te verminderen. In 1940 betaalde 10 procent van de Amerikaanse beroepsbevolking federale inkomstenbelasting. In 1944 was dat bijna 100 procent. Het hoogste belastingtarief werd opgetrokken naar 94 procent, terwijl de ondergrens van het inkomen voor dat tarief met een factor vijftiwintig werd verlaagd.¹²

De overheid reguleerde de prijs van nylon, fietsen, schoenen, brandhout, zijde en kolen – en de Amerikanen accepteerden dat. De benzine was strikt gerantsoeneerd en er werd nationaal een snelheidslimiet van zestig kilometer per uur ingevoerd om het verbruik van gas en rubber te reduceren.¹³ Posters van de Amerikaanse overheid maakten reclame voor carpoolen met de leus: 'Wie ALLEEN rijdt, rijdt met Hitler!'¹⁴

Hoewel er nu veel minder boeren waren en ze minder materieel hadden, vermenigvuldigden ze hun productie, terwijl mensen zonder boerenachtergrond ‘overwinningstuinen’ aanlegden, een soort mini-boerderijtjes in hun achtertuin of op braakliggend terrein. Voedsel was op de bon, met name basislevensmiddelen als suiker, koffie en boter.¹⁵ In 1942 lanceerde de overheid de campagne ‘Deel het vlees’, waarin alle volwassen Amerikanen werden aangespoord hun wekelijkse vleesconsumptie tot een kilo te beperken. In het Verenigd Koninkrijk aten de mensen ongeveer de helft daarvan.¹⁶ (Dit collectief de buikriem aanhalen leidde tot een algemene verbetering van de volksgezondheid.)¹⁷ In juli 1942 produceerde Disney een korte animatiefilm voor het Amerikaanse ministerie van Landbouw, *Food Will Win the War*, waarin landbouw werd gepromoot als een zaak van nationale veiligheid. Amerika had twee keer zoveel boeren als de asmogendheden soldaten hadden. ‘Hun wapens zijn de pantsertroepen in de linies van de voedselgevechten, de landbouwmachines: met bataljons van maaidorsers, regimenten van vrachtwagens en divisies van maïs oogsters, aardappelrooiers en pootmachines, en colonnes van melkmachines.’¹⁸

Op de avond van 28 april 1942, vijf maanden na het bombardement van Pearl Harbor, en geruime tijd nadat Amerika aan de oorlog in Europa was gaan deelnemen, luisterden miljoenen Amerikanen op hun radio naar het openhaardgesprek van president Roosevelt, waarin hij hen bijpraatte over de oorlogssituatie. Hij had het over de uitdagingen die voor hen lagen en ook over wat er van burgers verlangd zou worden:

We hebben niet allemaal het voorrecht om onze vijanden te bestrijden in de afgelegen delen van de wereld. We hebben niet allemaal het voorrecht om te werken in een munitiefabriek of op een scheepswerf, op een boerderij, in een olieveld of in de mijnen, waar we de wapens en grondstoffen produceren die nodig zijn voor onze strijdkrachten. Maar er is één front, één strijd waaraan iedereen in de Verenigde Staten – elke man, elke vrouw en elk kind – een bijdra-

ge levert en het voorrecht heeft dit tijdens deze oorlog te kunnen blijven doen. Dat front is het thuisfront, in ons dagelijks leven en in onze dagelijkse bezigheden. Hier thuis heeft iedereen het voorrecht zich elke noodzakelijke zelfopoffering te kunnen getroosten, niet alleen om onze vechtende mannen te bevoorraden, maar ook om de economie van ons land tijdens de oorlog en na de oorlog sterk en stabiel te houden. Dat betekent natuurlijk dat we afstand zullen moeten doen van zowel overbodige luxeproducten als van veel andere materiële genietingen. Elke loyale Amerikaan is zich bewust van zijn individuele verantwoordelijkheid... Zoals ik gisteren in het Congres heb gezegd is 'opoffering' niet helemaal het juiste woord voor dit programma van zelfverloochening. Als we na afloop van deze grote strijd onze vrije leefwijze hebben gered, zal dit geen 'opoffering' zijn geweest.¹⁹

Het is een hard gelag als je 94 procent van je inkomen aan de overheid moet afstaan. Het is een enorme beproeving als de basislevensmiddelen grantsoeneerd worden. Het is frustrerend als je niet sneller dan zestig kilometer per uur mag rijden. Het is een beetje irritant als je 's avonds het licht uit moet doen.

Hoewel voor veel Amerikanen de oorlog iets was wat zich elders afspeelde, lijkt korte tijd in het donker zitten niet te veel gevraagd van burgers die immers voor het merendeel veilig *hier* zijn. Wat zouden we vinden van iemand die het midden in een grootse strijd waarin er niet alleen geprobeerd wordt miljoenen levens te redden maar er ook gestreden wordt om onze vrije leefwijze te beschermen, een te grote opoffering vindt om in de avonduren het licht uit te doen?

Natuurlijk was collectief het licht uitdoen alléén niet genoeg om de oorlog te winnen – voor de overwinning moesten 16 miljoen Amerikanen dienst nemen in het leger en waren er meer dan 4 biljoen dollar en strijdkrachten uit meer dan tien andere landen nodig.²⁰ Maar stel dat we de oorlog zonder die actie *niét* hadden kunnen winnen. Stel dat om te voorkomen dat de nazivlag in Lon-

den, Moskou en Washington zou wapperen, elke avond de lichtknop moest worden omgedraaid. Stel dat de 10,5 miljoen Joden op de wereld die de oorlog overleefd hebben niet gered hadden kunnen worden zonder een paar uur in het donker te zitten.²¹ Hoe zouden we dan aankijken tegen de zelfverloochening van burgers?

Dan zou dat geen 'opoffering' zijn geweest.

Niet zo'n goed verhaal

Op 2 maart 1955 stapte een Afro-Amerikaanse vrouw op een bus in Montgomery, Alabama, en weigerde haar zitplaats af te staan aan een witte passagier. De meeste Amerikaanse kinderen kunnen die scène gloedvol naspelen, net zoals ze het eerste Thanksgiving-feest kunnen opvoeren (en weten wat het betekent), zakjes thee van een kartonnen boot kunnen gooien (en weten wat het betekent) en met een papieren hoge hoed op Lincolns toespraak in Gettysburg kunnen opzeggen (en weten wat het betekent).

Waarschijnlijk denkt u dat u de naam weet van die eerste vrouw die weigerde achter in de bus te gaan zitten, maar waarschijnlijk weet u dat niet. (Ik wist het in ieder geval tot voor kort niet.) En dat is geen toeval. Tot op zekere hoogte was het voor de overwinning in de strijd voor burgerrechten noodzakelijk dat Claudette Colvin werd vergeten.

De belangrijkste bedreiging van het menselijk leven – de elkaar in rap tempo opvolgende noodtoestanden van steeds zwaardere superstormen en stijgende zeespiegels, langdurigere droogteperiodes en afnemende watervoorraden, steeds groter wordende dode zones in de oceanen, massale uitbraken van schadelijke insecten en dagelijks verdwijnende bossen en soorten – vinden de meeste mensen niet zo'n goed verhaal.²² Als we ons al druk maken over de crisis van de planeet, dan zien we dat als een oorlog die élders